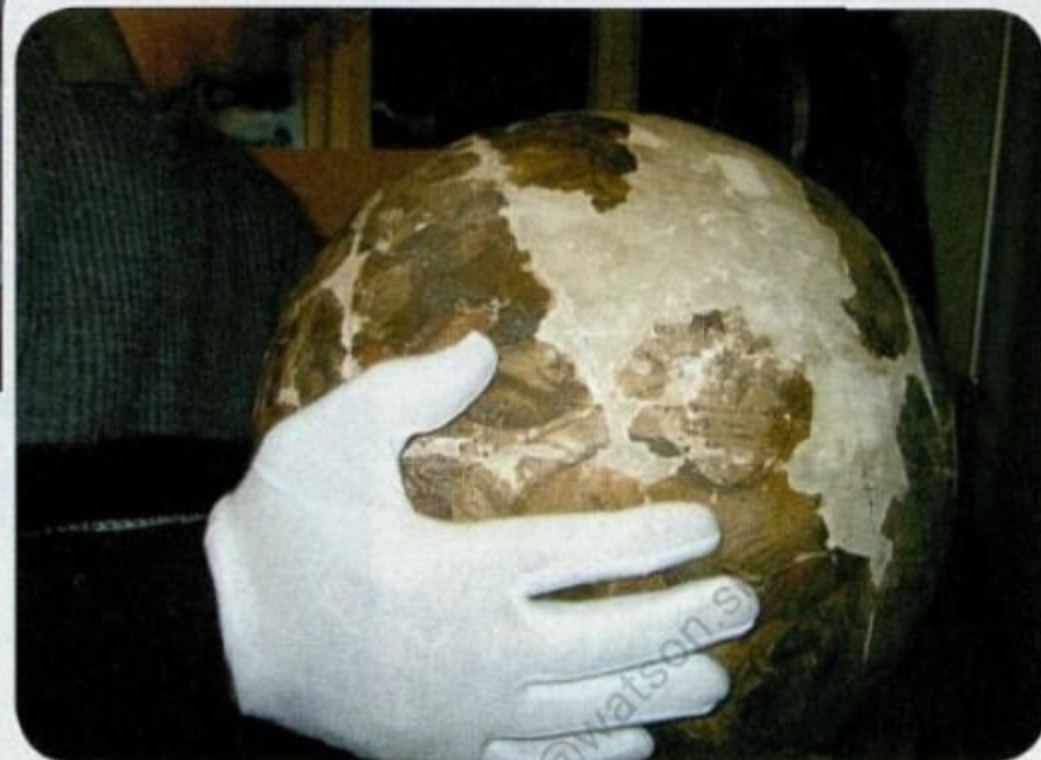

MŰZEUM

CSILLAGKÉPEK a déli féltekéről

Négyszáz éves éggömböt
találtak a komáromi
múzeumban

Felbecsülhetetlen értékű éggömböt találtak a közelmúltban a komáromi Duna Menti Múzeum raktárában. Az éjszakai égboltot ábrázoló glóbuszt Willem Janszoon Blaeu holland kartográfus 1603-ban készítette, és nem kizárt, hogy II. Rudolf császárnak a harmincéves háborúban szétrabolt gyűjteményéből került Magyarországra, onnan pedig a 19. és 20. század fordulóján az ógyallai csillagászhoz, Konkoly-Thege Miklóshoz.

Porlepte kincs a raktárból

Az éggömb különlegessége, hogy a déli félteke valamennyi csillagképét ábrázolja, mégpedig különböző állatok formájában. Látható rajta mesterien ábrázolt páva, kaméleon, légy, hal, indián, és egy hajó is, amelyen az asztronómusok Indiába utaztak. A világon először a holland Peter Plancius publikálta 1598-ban a déli félteke teljes csillagképét; addig olyan glóbuszokat készítettek a kartográfusok, amelyeken csak az északi félteke csillagképe volt hiánytalan. Willem Janszoon Blaeu éggömbje az elsők között lehetett azok között, amelyek teljes képet adtak az égboltról, utána évszázadokig őt másolták. Szlovákiában biztosan ez a legrégebbi éggömb, Magyarországon most restaurálják Blaeu mester egy 1630-ban készült glóbuszát.

„Blaeu negyvennyolc csillagképet ábrázolt Ptolemaiosz ókori csillagász szerint, négy olyat, amelyet Ptolemaiosznál még nem találunk, ötvenegy csillagot, tíz csillagcsoportot és a déli félteke addig ismeretlen tizenkét csillagképét. Mestere, Tycho de Brahe előtt azzal tisztelgett, hogy az ő arcképét is rátette a glóbuszra. Arról is van elképzelésünk, ki készítette a rézmetszeteket, de egyelőre csak annyit árulok el, hogy ha beigazolódik a

feltételezésünk, az komoly meglepetést fog okozni a tudományos világban” – tudtuk meg a komáromi múzeum igazgatójától, Csütörtöky Józseftől.

A különleges glóbuszt szinte véletlenül találták meg 2007 novemberében, amikor az ógyallai csillagvizsgáló igazgatója arra kérte a komáromi múzeum munkatársait, hogy válogassák ki gyűjteményükből a Konkoly-hagyatékából származó tárgyakat, mert kölcsönözni szeretné őket egy kiállításra. A szóban forgó éggömb a nyilvántartásban úgy szerepelt, hogy „17. századi csillagképeket ábrázoló glóbusz latin és görög feliratokkal”, de miután az intézmény frissen alkalmazott restaurátora, Gálik Éva megtisztította, a porréteg alól előbukkant a készítő neve. „Rögtön sejtettem, hogy nagy érték, mert dolgoztam már glóbuszal, én restauráltam a vöröskői múzeum 1712-ből származó francia éggömbjét. Azt egy túlbuzgó takarítónő lemosta, úgyhogy a grafika egy részét pótolni kellett, de szerencsére megtaláltuk az eredeti metszeteket a párizsi Nemzeti Könyvtárban” – tudjuk meg az érsekújvári restaurátortól, aki a szakmát Pozsonyban és a lengyelországi Toruń-ban működő Kopernikusz Egyetemen tanulta.

Eretnek csillagászok kora

Az éggömbön meg is látszik, milyen hanyatott sorsa volt: kb. húsz százalékaról hiányzik a papírborítás. A felső, északi félteke a kopottabb, mert ezt tapogatták gyakrabban, és a raktárban is ezt fedte a por. Tölgyfából faragott négy lábú állványa és horizontális egyenlítői körgyűrűje megvan, de a vertikális sárgaréz meridiángyűrű, amely a szerkezetet összetartja, és amelynek segítségével a glóbusz forgatható, hiányzik. A gyűrűk fontos információk hordozói, naptárként szolgáltak, mert a rajtuk ábrázolt

A glóbusz metszetei igényes reneszánsz grafikával készültek
Gálik Éva, az éggömb restaurátora

táblázatokból ki lehet számítani a csillagok állását. Ugyanígy jelentése van az asztrológiában az egyes csillagképek állatokkal való ábrázolásának is, ezek minden korabeli glóbuszon azonosak.

Blaeu korában egy glóbusz évekig készült: az asztrológusok számításai alapján rézmetszők rajzolták meg a képeket, ezt követte a papírgömb és a faállványzat elkészítése. Ráadásul a 17. század elején a csillagászokat és kartográfusokat misztikus gyanú övezte: kémeknek vagy eretnekeknek tekintették őket, tehát félig-meddig illegalitásban dolgoztak. A glóbusz a 17. században is igazi kincs volt, Blaeu műhelyében legfeljebb négy-öt olyan darab készülhetett, mint a komáromi. Az eredeti grafikákat még vagy húsz példányban őrizhetik albumokban szerte a világon, ezek valamelyikét kell megtalálni, hogy pótolhassák a hiányzó ábrákat. „Az eredeti grafika még nincs meg; hasonlót találtunk az interneten, a bécsi Liechtenstein-magángyűjteményben. Próbálkozni fogunk holland múzeumokban, könyvtárakban, és megpróbálunk bejutni a Liechtenstein-palotába is. Az igazgató úr már írt egy levelet a régi glóbuszokkal foglalkozó Corelli Társaság elnökének, reméljük, ő segítségünkre lesz ebben” – válaszolja fel terveiket Gálik Éva. Azt mondja, hogy minden restaurátor álma egy olyan munka, amely most neki jutott. Rengeteg titkot, csodát, de csapdákat is rejteget, ezért valamennyi részletre nagyon oda kell figyelni – ám megéri, hiszen ez gyönyörű kalandozás a művészet és a tudomány világában.

Nem lesz olyan, mint új korában

A restaurálásnak több módja van. A legelterjedtebb az, hogy a fennmaradt ábrákat megtisztítják, kontúrjaikat hangsúlyozzák, és a hiányzó részeket valamilyen semleges színnel befestik. Újdonságnak számít az a módszer, hogy az eredeti grafika vagy identikus korabeli éggömbök alapján számítógép segítségével pótolják a hiányzó ábrákat. Jó minőségű merített, esetleg rugalmas kínai papírra nyomtatják ki őket, és ezt ragasztják fel a glóbusz papírmáséból készült, simára csiszolt gipszréteggel fedett gömbjére. „Az utóbbit eljárást szeretném alkalmazni, de a technikáról még konzultálni fogunk olyan prágai, bécsi, krakkói,

A glóbusz a 17. században is igazi kincs volt, Blaeu műhelyében legfeljebb négy-öt darab készülhetett

torúni és budapesti restaurátorokkal, akiknek nagy tapasztalataik vannak a régi papír restaurálásával” – árulja el Gálik Éva. A fiatal szakembernek még sok tennivalója lesz, amíg nekifoghat a tényleges felújításnak. Az évszázados éggömböt megröntgenezték, így derült ki, hogy a papírmásét faszerkezet tartja, de a belsejét még laparoszkóppal is meg fogják vizsgálni.

Így többet megtudnak a szerkezetéről és az sem kizárt, hogy a belsejében találnak valamit. Külön-külön elemeztetni kell az egyes összetevőit, a papírt, a gipszet, a festékeket, mert a jó restaurátor csak a felhasznált anyagok ismeretében nyúl hozzá egy régi tárgyhoz. A felújítás lényege ugyanis az, hogy megakadályozza a további romlást, de visszafordíthatónak kell lennie, és meg kell hagynia azt a lehetőséget, hogy a technika fejlődésével később más restaurátorok más eljárást alkalmazhassanak.

Az éggömböt a komáromi múzeumban fogják restaurálni, és a munka befejezése után is ott marad. „Nem lesz olyan, mint új korában, hiszen a restaurálásban alapelv, hogy az eredeti és az utólag pótolta részeket vizuálisan elkülönítjük egymástól. A megmaradt részeket is úgy kell megtisztítani, hogy megőrizzék patinájukat. Egy négyszáz éves éggömb nem kelthet olyan hatást, mintha vadonatúj volna, de hogy a látogatók azt is lássák, milyen lehetett, amikor kikerült Blaeu műhelyéből, készítünk majd egy tökéletes másolatot is” – magyarázza Gálik Éva, aki november óta minden percét a Blaeu-éggömbnek szenteli. A restaurálás előkészítése és maga a munka még hónapokig is eltarthat, de aki látni szeretné a glóbuszt, annak nem kell ilyen sokáig várnia – május 17-én, a múzeumok világnapján kiállítják. ■